

קדיש

|| צוריאל הורוביץ, תלמיד בישיבת עתניאל

שבט

פתאום גילינו שאין לנו תמונה של אלכס. כבר חודש אנחנו מחפשים, עוברים על ארכיונים של תמונות משש השנים האחרונות, מסתכלים שוב ושוב על אינספור הסרטונים והצ'ופרים, וכלום. אי אפשר למצוא אפילו תמונה אחת.

אלכס בְּזֶמֶן ז"ל היה תושב אתר הקרוונים גבעת המטוס בדרום ירושלים מיום שעלה ארצה בשנת 1991 ועד לפני כמה ימים, אז בחר לו חדר יפה יותר בעולם האמת. הוא היה זאב בודד - רק הבן שלו, ולדימיר, חי יחד איתו בקרוואן. היה לו אח אחד שגר בכאר-שבע ונפטר לפני כמה שנים. על מי שהייתה בת-הזוג של אלכס איני יודע דבר. הוא היה עובד קשה. ארבעה לילות בשבוע היה נוסע מהקרוון לעבודות שמירה בחניון בהר חוצבים כדי שיוכל לשלם למחייתו: אוכל, חשמל ומים. בימים היה עובד בעבודות מזדמנות, כל פעם משהו אחר. אלכס גם היה השיפוצניק של גבעת המטוס. כשהיינו זקוקים להחלפת נורה במועדונית ידענו שאלכס יעשה את זה בשמחה. כשהשירותים היו מקולקלים או שאחד הכיסאות נשבר - היה ברור למי פונים. הפעילות שלנו במועדונית לילדים בגבעת המטוס מתקיימת יומיים בשבוע - בראשון ובחמישי. במשך זמן הפעילות היה אלכס מגיע, בודק אם הכול בסדר, בוחן אם הילדים מאושרים ושואל אם יש מה לעזור.

הקרוון שאלכס גר בו עם ולדימיר לא היה המקום הכי סימפטי למגורים. פעמים רבות הייתה בו הפסקת חשמל לא מוסברת או שיבוש במערכת המים הביתית. במספר מקומות בשכונה אפשר לראות ביוב משתפך לו וגם תאורת הרחוב בסביבה לא פועלת בדרך כלל. להקות גדולות של כלבים משוטטים מסתובבות במרחבי גבעת המטוס באין מפריע. העירייה כבר מזמן הפסיקה לטפל בפניות של התושבים. כל הנתונים האלה גרמו לאלכס חוסר נחת ולעתים גם מרמור, אבל זה לא הפריע לו

להמשיך עם הרצון לקדם ולשפר את השכונה שהוא גר בה ואת איכות החיים של תושביה.

תמיד ראינו בעצמנו, צוות המועדונים, גיבורים גדולים. במקום לצאת לבית קפה עם חברים בעמק רפאים או לעשות סיבוב בקניון, נסענו להתנדב, לתרום, לעזור לחלשים. אתם קיבלתם 100 במתמטיקה? אז אנחנו קיבלנו 100 בסולידריות וגמילות חסדים.

האמת היא שהגיבור של הסיפור הזה הוא אלכס. איש קשה יום שלילותיו עוברים בעבודות שמירה, שברה לארץ אחרי שנפל מסך הברזל ולמרות שהמדינה זרקה אותו לאתר הקרוואנים שהוא קורא לו בית הוא רק ממשיך ועוזר, ממשיך ותורם - הוא גיבור אמיתי.

אלכס נפטר גלמוד. ולדימיר, נהג אוטובוס במקצועו, מצא אותו בסלון ללא רוח חיים. בהלוויה שלו לא היה מניין לקדיש. ולדימיר ישב שבעה, לבדו.

שִׁירוֹ נָא לְמַתִּים בְּטָרֵם יְמוֹתוֹ; כִּי מָה בָּצַע בְּשִׁירְכֶם לָהֶם וְהֵם חֲרָשִׁים מְשַׁמְעֵ וְאֶטוּמִים מְהִינִין [...]

כִּי עוֹד מְעַט וְעָבְרוּ מִן הָאָרֶץ וְהָיוּ לָכֶם כְּנוֹשֵׁי-נְצַח, וְהַחֹב אֲשֶׁר חִבַּתְתֶּם לָהֶם - חֹב עוֹלָם לֹא יִפְרָע. אֵת הַמְּלִים אֲשֶׁר תֹּאמְרוּ לְחֶרֶת עָלַי מִצְבָּתְתֶם, לְשֵׁאת בְּסִפְדֵי הַסּוֹפְדִים וְלְהַזְכִּיר בְּיָמֵי הַשְּׂבָעָה, בְּיָמֵי שְׁלֵשִׁים וּבְיָמֵי שְׁנָה - אֵת הַמְּלִים הָאֵלֶּה הִקְדִּימוּ לְאָמַר. בְּנִקּוּדָה הַזֹּאת פִּסְפְּסוּ בְּגִדּוֹל. כִּי בַחַיִּי - וְעַל זֶה הִסְכַּמְנוּ פְּעִילֵי הַמוֹעֵדוֹנִית לְדוֹרוֹתֶיהָ - לֹא יִדְעֵנוּ לְהַעֲרִיךְ אֶת פּוֹעֵלוֹ שֶׁל אֶלְכֶס. כְּמוֹבֵן מִסוּיִם הוּא הִיָּה שְׁקוּף לָנוּ, וְעַל זֶה אֲנַחְנוּ מִצְטַעְרִים הַיּוֹם.

פתאום גילינו שאין לנו תמונה של אלכס.

קצת אירוני, לא? יש אנשים שבסלולרי שלהם יש תמונות של כל אנשי הקשר, ואין מטר רבוע בירושלים שלא מצולם מכל הזוויות, והיום כל תלמיד בכיתה ג' מסתובב עם טלפון משוכלל ומצלמה אטומית והוא מצלם את האוכל שקנה בקניון ושולח

לחבר'ה שלו כדי להשוויץ. וגם אנחנו בגבעה היינו מצלמים בלי סוף, את החניכים ואת הצמר-גפן המתוק בשוק פורים ואת הנרות והסופגניות במסיבת חנוכה ואת ההורים ואת המדריכים ואת הבוגרים ואת הקרוואן ואפילו את הכלבים המשוטטים. רק תמונה של אלכס אין לנו. אלכס בְּזָמַן, האיש השקוף והנפלא, הזה שהיה כל כך נסתר בחייו, נשאר גם במותו - אלמוני.

אדר א

אז מה עכשיו - קוראים את המועדונית על שמו? (אופציה לא רעה, נחשוב על זה). מקימים לזכרו עמוד שירכו התנדבויות בפייסבוק? (ניסינו, התעצלנו, התייאשנו). ספר זיכרון? (אין הרבה אנשים שזוכרים אותו גם ככה). חיפשנו מה אפשר לעשות כדי להזכיר אותו לעצמנו. והזמן עבר, ולא עשינו כלום. אבל לא הצלחתי לשכוח.

החודש נפטר עוד אדם שאני מכיר. הייתי רואה אותו בקביעות בשנה וחצי האחרונות, למדתי איתו לא-מעט, התייעצתי איתו פעמים אינספור. ואיכשהו, אחרי הלוייה והשבועה, החיים פשוט המשיכו במסלולם. רק אלכס לא יוצא לי מהראש. חיפשתי קתריזיס.

חשבתי להגיד קדיש. זה לא מקובל, וכאב ראש למצוא מניין שלוש פעמים ביום, ומה אבא פעמים לשאלות של אנשים שניגשים בלחש ושואלים במבט עצוב עם עיניים ברצפה על מי אני אומר קדיש, ושלא יחשבו שמישהו אצלנו מת או משהו כזה. סתם בלאגן.

כן, קדיש. כך ידע כל מי שישאל, כל מי שיפנה, כל מי שאתפלל איתו ביותר משלוש מאות הימים הבאים שפעם היה בעולם איש בשם אלכס והיום אין. המילה הנצחה קצת גדולה בהקשר הזה - כי עם כל הכבוד לנצח, אני מתכוון לקדש רק שנה - אבל אני חושב שזו דרך ראויה להזכיר אותו לעולם.

הוא לא יהיה שלט מתפורר בסניף שחניכים צבעו אותו שנה אחת ומאז לא ידועים מי תרם שם את ארון הקודש ולעילוי נשמת מי וגם לא מעניין אף אחד. הוא לא יהיה כתובת על הצד האחורי של חולצת דרייפיט מיוזעת ממרוץ עשרה קילומטרים בשומרון, ולא טורניר כדורגל שנתי בחיפה. הוא לא יהיה שיעור תורני פעם בחודש לבוגרי מכינה ולא עמותה לשמירה על איכות הסביבה או לעידוד נהיגה זהירה, לא קבוצת רכישה דתית באיזו עיר בורגנית ושבעה בגוש דן או סרטון מרגש בתחילת משחק כדורסל בארנה במלחה. הוא יהיה משהו בלי אינטרסים ובלי כסף ובלי לוגיסטיקה ובלי יו"ר ועוזר ויועץ פיננסי ותחשיבים ודו"ח שנתי ודוברת. הוא יהיה משהו רוחני, משהו שהיה רחוק ממנו בחייו כמו שהמנכ"ל שיושב על כיסא מעור ומשחק באטבי נייר צבעוניים בקומה השביעית שמעל החניון עליו הוא שומר היה רחוק ממנו. הוא יהיה משהו עם משמעות. הוא יהיה קדיש.

אדר ב

צריך לשים לב אם החזן מתפלל בנוסח אשכנז או ספרד. אולי עדות המזרח בכלל, מי יודע. כדאי להרגיש את השטח לפני, לוודא אם יש קדישן נוסף או שאני בודד במערכה. הכי טוב לבד. אתה קובע את הטון והקצב, ואתה לא צריך להקשיב כל רגע ולשמור על אחידות איתו. גם אין בעיה עם 'ברכו' בסוף, כי אתה אומר אותו וזהו. אם יש עוד אחד זה כבר סיפור אחר. הוא אומר 'ויצמח פורקניה' או לא? ואולי 'עושה שלום במרומיו', הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו? כי אני בלי 'ברחמיו', וזה מבלבל את הקצב. ואם הוא בצד השני של בית הכנסת אז אני בברוך, כי אין סיכוי שנשמע אחד את השני כשהעו"ד שלידי מדבר עם הרו"ח שלידי על המשחק של מכבי או על המטוס המלזי שנעלם ככה ולא יחזור, בזמן שאני מנסה לקלוט איזה 'כרעותיה' או 'שלמא', לכדוק שאנחנו נשארים מסונכרנים. כי אם לא אקשיב לקצב של הקדישן השני אני אסיים לבד, ואצטרך לאכול את עצמי כשכל המתפללים שבצד שלו עוד עונים לו על 'עושה שלום'. וזה כבר קרה לי יותר מפעם אחת, וזה ממש לא נעים.

בקדיש הראשון עושים היכרות, מגששים בעיניים. לפעמים זה בתחילת התפילה, לרוב רק לקראת שיר של יום. אז מחלקים כוחות. מישוהו צריך להוביל. אחד אומר, השני מיישר איתו קו. מצד שני, אם שני הקדישנים דומיננטים זו בעיה גדולה לא פחות.

אין שני אבלים משתמשים בכתר אחד. כשאין הנהגה אז איש הישר בעיניו יעשה, והקדיש יוצא מכולכל. אם אף אחד לא תופס פיקוד הציבור עלול להתפור, בקושי לענות אמן יהא שמייה רבא. מה כבר ביקשתי, קדיש.

ניסן

”...“

אל תדאג, לא קרוב משפחה.

”...“

יהודי בשם אלכס, הכרתי אותו בגבעת המטוס. בן ששים ומשהו, נפטר מדום לב. היה בודד מאוד, בלוייה שלו אפילו לא היה מניין.

”...“

הייתי איתו בקשר כשריכזתי את המועדונית בגבעה, ותמיד אהבתי אותו. יש לו בן אחד שלא אומר עליו קדיש, אז קיבלתי על עצמי.

”...“

תודה רבה. זה בסדר שאתה שואל, אל תדאג. אני כבר רגיל.

[נוסח אחיד]

אייר

נסעתי לגבעת המטוס לפגוש שוב את ולדימיר.

ביקרתי אותו בשבעה על אביו ומאז לא התראינו. השבעה הייתה עצובה. ישבנו בסלון שבו ולדימיר מצא את אלכס, אבל כבר היה נקי ולא ראו כלום. החולצה של ולדימיר הייתה קרועה ברישול, כי הוא חילוני ולא יודע לקרוע, אבל זה עדיין היה משכנע. היינו שם אני וליאורה ואריאל וטלי וטל ונטע, והצטופפנו על הספה והיה

שקט ומבין. אחרי שעבר מלא זמן ולדימיר התחיל לדבר וסיפר על השירות הצבאי שלו כי הוא שם לב שאריאל ואני באנו על מדים, וככה התברר למפרע שעשינו בחירה נכונה לבוא במדים למרות שהיה יום שישי וכבר היינו בבית לפני. הוא התלהב שהוא צנחן וסיפר איך הוא מרגיש פראיר לעשות מילואים עד גיל 40 ואריאל ואני הצטנפנו כי היינו תותחנים וזה פחות, וכי אף פעם לא עשינו מילואים בכלל. שתקנו. בסוף הוא סיפר קצת על אלכס, ואיך אימא שלו לא בקשר ודודים שלו ברוסיה, וכמה הוא אוהב להיות נהג אוטובוס של 'תגלית', חוץ משל קבוצות של דרום-אמריקאים כי הם עושים הרבה רעש. אחרי זה היה שוב שקט ומבין, ואז ולדימיר המשיך בלחש. אמר שהוא לא יודע אם יתנו לו להישאר בקרוואן שבו הוא גר כבר עשרים שנה כי המבנה רשום על שם אלכס ואלכס מת, ולעמידר הרשעים האלה שדופקים את גבעת המטוס תמיד ובגללם אין לפעמים חשמל ומים ותאורת רחוב וכישים נורמליים אבל יש כלבים משוטטים וצואה של עיזים מבית צפאפא אין אלוהים בקטע הזה, הם יכולים לזרוק אותך לרחוב בלי למצמץ. ופעם כשאלכס עוד היה, וגם סבתא ריטה מהקרוואן בקצה של הגבעה איפה שהכלבים עדיין לא עברה אירוע מוחי, ועדיין לא הזיזו אותה להוספיס של הגויים שלידי כיכר ספרא, ועדיין לא מתה מסיבוכך בכלי הדם, ראיתי כתבה ב-Ynet על בחור אתיופי שגר בגבעה והלך יום אחד לעשות קניות בשוק וכשחזר גילה שעמידר פינזו לו את הקרוואן עם כל הבגדים והמקרר והאוכל ואין לו איפה לחיות עכשיו וממה, עד כדי כך הם רשעים. ואז הלכנו.

הפעם נסעתי לבד. ביקרתי נימוסית אצל החבר'ה מהמועדונית ונסעתי עם האוטו לבית של ולדימיר, למרות שקרוב. האוטובוס של תגלית לא היה בחניה ליד הבית והכל היה נראה נטוש, אבל תמיד האוטובוס לא שם ותמיד נטוש אז זה לא היה מיוחד. הקרוואן עוד היה אבל את ולדימיר לא מצאתי. דפקתי אצל השכנים וחתולה מוזנחת אחת שישנה על המדרגות הקטנות של הקרוואן הסמוך התעוררה ועשתה לי פרצוף מאיים כי הערתי אותה בלי שהתכוונתי. השכנים היו זוג מבוגר וחביב שיודע אולי עשר מילים בעברית, והם לא ידעו איפה ולדימיר ומתי יבוא. האישה חזרה

הביתה לרגע והאיש חיכה איתי, ותוך כדי שחיכינו נזכרתי שנפגשנו פעם כשהסתובבתי בגבעה בפורים לחלק משלוחי מנות כמו כל שנה והאיש ישב מחוץ לבית ונהנה מהבוקר וקרא להנאתו תווים של אופרה, ככה תווים בלי לנגן או משהו. האישה חזרה עם דף קטן ובו שלושה מספרי טלפון בכתב צפוף והגישה לי אותו בפרצוף של 'אולי אלו מספרים קשורים, לא יודעת'. מאז אני מתקשר לטלפונים האלה פעם בשבועיים קבוע, ותמיד אחד אומר המספר אליו הגעת איננו מחובר, והשני עושה צליל מנותק, והשלישי מצלצל ומצלצל בלי סוף ואף פעם לא עונים.

(סיוז)

תמוז

כשאני עוצם עיניים בקדיש אני חושב על אלכס, פשוט כי אחרת לא יוצא לי לחשוב עליו. אני לא יודע לכוון כוונות ואין לי יותר מדי מה לחשוב על המילים של הקדיש, אז התחלתי להיזכר בו.

לפני כמה שנים קראתי מחקר שבו הצליחו חוקרים להשתיל זכרונות מדומים במוחות של אנשים בקלות רבה. הם שכנעו אותם במשך כמה חודשים שכשהיו קטנים הם הלכו לאיבוד בקניון גדול והומה אדם. בהתחלה הנסיינים לא האמינו, לא זכרו כלום, אבל לאורך הזמן הם פיתחו אצלם זיכרון שכזה, ושנה מאוחר יותר כבר יכלו לתאר בפירוט את ריח המאפים שנמכרו במאפייה בקניון, שם בכו שעה וחצי עד שאמא מצאה אותם שוב במרכז הקניות המפחיד. כשהניסוי נגמר והחוקרים חשפו בפני הנסיינים את העובדה שהזיכרון מזויף, הנסיינים לא האמינו להם.

כל מה שאני זוכר מאלכס - זה אמת, או שפיתחתי לי זיכרונות כדי שיהיה לי מה לזכור? בעיני רוחי התבוננתי באלכס. החלטתי: לא יעבור יום בלי שאחשוב עליו. כן, זה יהיה זכרו. בחודשים הקרובים, מישהו יחשוב עליו מדי יום, לכמה רגעים בלבד. אני מקווה שהסיטואציות בהן אני זוכר אותו קרו במציאות, אבל גם אם לא - עדיף לזכור אותו מדומיין מאשר לשכוח אותו לגמרי.

אב

לא נעים מההוא מימין. אבא שלו נפטר אחרי שהיה חולה הרבה זמן. נכון שאני אומר כבר כמה חודשים והוא מצטרף רק עכשיו, אבל בכל זאת, הוא הקדישן האמיתי. הוא ראה את אבא כל יום. אבא שלו לימד אותו, האכיל אותו, שמר עליו, הצחיק אותו, השקיע בו. עכשיו הוא מת, והבן אומר עליו קדיש. ואני מה? פגשתי את אלכס עשרות פעמים, אבל לרוב רק לזמן קצר. הוא תמיד התעניין בשלומי, שאל מתי אעשה צבא ומה אני לומד בישיבה, סיפר על המצב של המשפחות ועל מה היה בגבעה בתקופה שלמישהו עוד היה אכפת. ועכשיו אלכס מת, ואני אומר עליו קדיש.

אז לא - ההוא מימין הוא הקדישן האמיתי. הוא זה שיגיד ברכו בשחרית ובערבית, הוא זה שיחפש תמיד את רבי חנניה בן עקשיא, הוא זה שלא שומע מוזיקה ולא הולך לחתונות ולא קונה בגד חדש כי הוא באבלות אמיתית. ולמי שמקשיב מהצד זה נשמע כאילו הקדיש שלי שווה לשלו, כאילו בגלל שאלו אותן המילים ואותה המנגינה זה בהכרח גם אותו הקדיש. אז לא, אני רק מצטרף. מקווה שזה לא מפריע.

אלול

"אתה לא אומר גם אחרי 'לדוד ה' אורי וישעי', נכון? [חיוך בלתי-מזוהה על השפתים]. חאלס, כבר נהיה מוגזם [טפיחה על השכם, קריצה]. אה, וטוב שלא אמרת בשבת אחרי שיר הכבוד [מתחיל להתרחק]. כמה כבר החבר'ה יכולים לענות לך. אתה מבין מה אני אומר, לא ככה? נחנקנו!"

אני פה בישיבה רק כמה ימים אבל הלך הרוח מורגש. בבית אמא ואבא דווקא מעודדים, למרות שקוראים לזה קדיש יתום ושאומרים שזה מביא עין הרע, אבל בישיבה זה אחרת. זה לא כולם ולא הרוב ולא חצי ולא שלישי אבל זה כמה וכמה, שמהחריקות שלהם והפרצופים וה'מתי נגמר הקדיש הזה שלך' משדרים בלי לרצות שלא נאה להם הקדיש, שזה גוזל להם ארבעים שניות יקרות בסוף מנחה ודקה ועשרים שניות בסוף ערבית ויותר משתי דקות בשחרית כל יום, שזה כמעט חצי שעה כל שבוע ושעתיים בחודש ויממה בשנה ככה פלוס מינוס. אני מבין אותם, באמת. כאב ראש ככה לענות כל פעם, במיוחד אחרי ותיקין כשכולם רוצים לסיים

כבר ורק אני אומר קדיש אחרי קדיש. אבל אם רק היו יודעים מה החשיבות ומי זה אלכס ומה זה מסמל היו בטח עונים ומסכימים ולא מתלוננים, ובטח כשיקראו את מה שכתבתי הם יבינו מה הסיפור ולמה אני עושה את זה, אבל כבר מאוחר מדי כי כשיקראו את זה אני כבר אסיים להגיד קדיש. וצריך לחכות שימות איזה אלכס אחר וזה בחיים לא יקרה.

תשרי

ועכשיו כולם מדברים על גבעת המטוס. גבעת המטוס בכותרת של וואלה, וגבעת המטוס בטור דעה של הארץ, וגבעת המטוס בערוץ שתיים, וגבעת המטוס אפילו בניו יורק טיימס ואצל דובר הבית הלבן. גבעת המטוס שביבי רוצה לבנות ולפיד רוצה לעצור ואובמה בוחר לגנות ושר השיכון מצטלם.

בערוץ עשר התראיין עסקן אחד שהתחיל למכור דירות ואמר שכל דירה זה בערך 110 מטר ברוטו, פלוס שתי מרפסות של עשרים וחמישה-שלושים מטר, ומתחת לזה בונים קומה נוספת וחניה ומחסן לכל אחד, כל זה ביחד עולה 1,800,000 שקל. ביבי מתראיין באנגלית ומתרץ את מה שהוא עושה שזה בסך הכל בונה שכונה חדשה בירושלים ואיך אפשר להגיד ליהודים לא לבנות שם. יריב אופנהיימר משלום עכשיו אמר שהמהלך הזה בעייתי ושנוי במחלוקת.

מה בעייתי, שלאיתי אין איך לגמור את החודש או שלסיגלית אין כסף לחוג ציור לילדים שלה? מה שנוי במחלוקת, האוטובוס המפורק שגרים בו זוג ושתי ילדים שהמטבח הוא בזוגית הקדמית והארונות בחלון האחורי וכל האמצע זה חדר מגורים שמופרד בסדין דק, או הבית ההוא כשנוסעים עד הסוף ישר ופונים ימינה לדרך עפר, שכולו גדור במשטחי פח מגובבים שזורקים מאתרי בנייה מכוערים אחרי שמסיימים לנקות שם את כל האבק והקפה-בוץ של הפועלים?

זו לא שכונה חדשה בירושלים. כבר גרים שם בן וינון ואליה ונתן ואלמוג וירין ואורן ומזל ובתאל ונורית ושמעון, וגם אלכס גר שם פעם.

ובגבעה אומרים שבחיים לא יתנו להם דירה ששווה 1,800,000 שקל למרות שהם גרים שם כבר עשרים שנה, ובטח כשיבואו הדחפורים ויתחילו לבנות ולשפץ ולחדש ולהזיז ולנקות יזרקו אותם לבית שמש או לנווה יעקב ויגידו להם בחיוך

מזויף 'היי חברה', מצטערים, אנחנו בונים פה רק 2,610 יחידות דיור, אין לנו מספיק גם בשבילכם'. איזה חוסר מזל.

וחשבתי על ביכי ולפיד ואוכמה ואופנהיימר ושר השיכון ודוכר הבית הלכן וחשבתי על אלכס, מי מהם אי פעם ידע שיש אלכס, פגש אותו בכלל, הגיע פיזית לגבעת המטוס וראה איזה חורבן, מי בכלל יודע ממנו.

חשוון

הכי מפריעים לי המבטים. בהתחלה עוד הבנתי את זה - כמו אדם חדש שמגיע לבקר בישיבה, כמו פתקים על לוח המודעות, תמיד מעניין להסתכל על משהו לא מוכר. אבל העסק הזה, של הקדיש, כבר הפך מוכר מזמן. אני חוזר עליו חודשים רבים, ואין איש בבית המדרש, בבית הכנסת השכונתי או במניין מנחה-ערבית ליד הבית שלא יודע שאני אומר, למה אני אומר ומתי אסיים להגיד. אז למה המבטים? להם היה נוח אם הייתי מסתכל עליהם כך? אף אחד לא נועץ מבטים בחזן. איש לא מניח עיניו על הקורא בתורה. אצל הקדישן יש כמה עשרות אנשים שלא מפסיקים להסתכל. גם אם הם עומדים מולך ממש.

ולמרות שלא עשיתי שום דבר רע, לא נעים לי להשיב להם מבט. בהתחלה ניסיתי. הייתי מחזיר מבט במי שהתבונן בי, כאילו אומר - על מי אתה מסתכל בכלל? לא לימדו אותך שזה לא מנומס לנועץ עיניים? אבל אנשים לא הבינו את הרמז. הם פשוט המשיכו להסתכל, כמעט בלי למצמץ, באדישות כזו מהוהה.

כי באמת אין מה להסתכל. אני אומר קדיש כבר עשרה חודשים וחזרתי לישיבה לפני שלושה חודשים ואנשים לא מפסיקים להסתכל. על מה הם מסתכלים, על מה? על אלכס הם הסתכלו ככה כשהוא היה בחיים? כשהיה עובר ברחוב לידם, הם היו מזכים אותו במבט נוסף?

עלי הם מסתכלים כשאני מקדש. ולא רק אז. גם במקרים אחרים, לאו-דווקא שליליים אלא נייטרלים או חיוביים אפילו, גם אז מסתכלים עלי. זה שכותב כתבות באינטרנט והשם שלו מתפרסם בעיתון גם אם זה רק במגזין מגזרי לילדים ורוקד בבית מדרש וקורא בתורה ומתעניין באנשים ולובש חולצות צבעוניות משובצות כאלה של אמריקאים ולומד בתכנית מצטיינים של משרד החינוך ומנגן בקלרינט

ועושה תנועות גדולות עם הידיים ועכשיו פרסם את כל הסיפור הזה על קרליבך וחצי עולם מתווכח על זה ואומר קדיש כל היום קדיש שלוש פעמים ביום קדיש בלי להפסיק ובלי לפספס, עלי הם מסתכלים ועל אלכס לא מסתכלים אף פעם. על אלכס לא מסתכלים אף פעם.

הגלות הקשה ביותר היא גלות הדיבור, הגלות בה אתה אפילו לא יכול לספר את הסיפור שלך. תקופה של פיגועים החלה. אין שבוע שקט. לפעמים יותר מפיגוע ביום. עוד ועוד קדישנים מצטרפים למשפחת האבל העצובה. כל אחד עם סיפור – זה מהפילבוקס באל-ערוב, זה מפיגוע הדריסה השני, זה מהטבח בישיבה בהר נוף. רק אלכס בגלות, אלכס מת כך סתם. קדיש על אדם רגיל, שאת הסיפור שלו לא ידע לספר.

כסלו

מנהג אשכנזים, שהאכלים יורדים לפני התיבה ואומרים קדיש במשך אחד עשר החודשים שאחר הפטירה, מפני שדין הרשעים בגהנם שנים עשר חודש, ואם יאמרו על הנפטר קדיש כל שנים עשר החודשים, יראה כאילו מחשיבים אותו כרשע (פניני הלכה תפילה ד, 1)

רשע הוא בטוח לא. הוא היה מנקה את המועדונית בהתנדבות, ותמיד מחליף פלורסנטים ומפרק את הקן של הציפורים שהיה מתפתח בתוך המזגן כל חורף, והוא גער בילדים כשהיו משחקים בחשמל ותמיד אמר לי שצריך לשמור עליהם יותר, ועודד אותי ללמוד כדי שתהיה לי עבודה טובה והתפלא לשמוע שבישיבה שבה אלמד לא מקבלים ציונים ואין מבחן בסוף וזה לא עוזר באוניברסיטה אלא אם כן אתה הולך למכללת הרצוג ואז תהיה מורה וגם בזה אין כסף, ועמד בתחנת האוטובוס כשהרוח מעיפה את הכובע של המעיל שלו על הפנים וחיכה באצילות כזו שיש היום רק לרוסים מבוגרים, והיה מגרש באבנים את הכלבים הרעים שהסתובבו בגבעה בלי לפחד, ותמיד אמר שלום לכבאים בתחנת כיבוי האש שעמדה בכניסה לגבעה כבר עשרים שנה והכבאים אמרו שהתחנה פה זמנית ושעוד יעבירו אותם למקום משודרג בגילה ואף פעם לא האמנו להם עד שיום אחד הם פשוט נעלמו בבת

אחת והיה יותר שומם מבדרך כלל, והיה מרוקן את פח הזבל של המועדוניית לצפרדע ליד איפה שהאבנים של המדרכה שבורות, והיה משתגע כשהילדים היו משתינים שם ליד הפח למרות שיש להם שירותים בתוך המועדוניית כי ככה הם יגדלו מוזנחים, ותמיד שאל 'יש לכם מפתח?' עם מבטא למרות שידע שיש לנו. הוא לא הניח תפילין ולא שמר שבת ולא אכל כשר ולא קשר נעליים ימין-שמאל-שמאל-ימין ולא נישק ספרי תורה ולא הקפיד על קול באישה, אבל הוא גם לא היה רשע.

דין רשעים בגיהנום י"ב חודש. אלכס, טוב, הוא ממש לא היה רשע.

טבת

קול דממה דקה. תפילה שקטה, חלקה, בלי מהמורות בארמית בנתיב המהיר לעלינו לשבח. כאילו אין אלכס בעולם. כאילו אין קרוונים בגבעת המטוס, אין חניונים בהר חוצבים עם מנכ"לים ואטבי נייר צבעוניים, אין סנכרון של 'ויצמח פורקניה' עם קדישנים אחרים, אין קרע בחולצה של ולדימיר וספה צפופה מדי בקרוון נטוש, אין רוסים זקנים שלא מדברים עברית וקוראים תווים להנאתם, אין ביבי ולפיד ואובמה ושר השיכון ודובר הבית הלבן, אין עשרות זוגות עיניים נעוצות בחוסר נימוס. כאילו אף פעם לא היה.

מדהים כמה קל להתרגל. לחזור לאדישות של היומיום, לשכוח שיש אלכס בעולם כלל. קראתי פעם אצל אשכול נבו שמשוהו שהופך לחלק מהלו"ז שלך נהיה חלק מהלוז שלך, אבל באותה הצורה זה עובד גם הפוך, ועכשיו שהקדיש נגמר גיליתי שהלוז שלי כנראה די נזיל בקטע הזה.

אף אחד כבר לא מזכיר את שמו. את מילות ההספד שלא נשאתי איש כבר לא ישא. לאורך השנה האחרונה לא-מעט אנשים שמעו על אלכס בזמן מגבעת המטוס, וגם מי שיקרא את הקטע הזה יזכור אותו לעוד חודש או שנה או עשור ואז ישכח כמו כולם. לפני כמה חודשים התפרסם ביוטיוב סרטון של אישה שמסתובבת בניו-יורק יום שלם והיא חוטפת מכל עבר הערות מיניות ושריקות של פועלי בניין וכולם אמרו כמה זה נוראי ואיך משנים את המצב והסכמתי עם הכל. ואז אלון עידן מעיתון הארץ

כתב בטור שלו על האיש ההפוך, זה שלא שורקים לו ברחוב ולא מעירים כלפיו הערות וגם לא שמים לב אם הוא בכלל שם או לא שם, ולא זוכרים אם הזמינו אותו למסיבה או אם ראו אותו בכוקר בתור במכולת, ואפילו כשהוא לא מגיע לעבודה כמה ימים ברצף אנשים רק מושכים בכתפיים באגביות ולא אכפת להם לברר מה עם הבנאדם.

וחשבתי על אלכס.

ואני חושב לי - אם רק הייתי מדבר איתו יותר בחייו, מחייך אליו יותר, מתעניין בו יותר, אולי הוא היה יוצא מהעולם הזה עם לב רחב וחיוך מתוק כי יש משהו בעולם שהוא חשוב לו. ואני מסתכל סביבי לראות את מי עוד פספסתי בעשרים ואחת השנים שאני פה על האדמה, כמה אנשים חלפו על פניי בלי שזכו להתייחסות, והלב נחמץ שם בפנים.

וגם חשבתי שאולי מעכשיו, אחד עשר חודשים אחרי מותו, אתחיל לפגוש אנשים באמת. כל שבוע אשב עם מישהו בשלווה ואומר לו: ספר לי בבקשה את הסיפור שלך. אני רוצה ללמוד אותך, להבין מי אתה, לגעת בכך. אל תדאג, אתה לא תשעמם. לכל אחד יש סיפור, אני רוצה להקשיב ל שלך. כשתסיים, אספר לך את הסיפור שלי. ככה, כשאפגוש אותך בהמשך, לא תהיה סתם עוד אדם שמושכים כתפיים באגביות בהיעדרו. תהיה אדם שאשמח כשהוא נכנס לחדר ואהיה עצוב כשיעזוב. אדם מיוחד עם שם ופנים וסיפור מיוחד רק לו.

ואולי אפשר עוד לתקן.

שִׁירוֹ נָא לְמַתִּים בְּטָרֵם יְמוֹתוֹ; כִּי מִה בְּצַעַ בְּשִׁירְכֶם לָהֶם וְהֵם חַרְשֵׁים.